

ପିଞ୍ଜାପିଞ୍ଜିର

କାଳ : 16 * ପାଠ : 7 * ଐଡିଆ 2014 * ଟି ୩. 10

ପିଞ୍ଜାପିଞ୍ଜିର-ମିଳନର ପ୍ରକାଶନରୀ ଶିଳ୍ପକା

'ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସମତାର' ପାଇଁ
ଶ୍ରୀ ଶି ଶି ଶିର ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର

'ଶ୍ରୀ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସମତାର' ପାଇଁ
ଶ୍ରୀ ଶି ଶି ଶିର ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର

'ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସମତାର' ପାଇଁ
ଶ୍ରୀ ଶି ଶି ଶିର ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର

ପ୍ରଥମ ପିଞ୍ଜାପିଞ୍ଜିର ଶ୍ରୀ ଶି ଶିର ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର
କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ : ପ୍ରଥମ ପିଞ୍ଜାପିଞ୍ଜିର ଶ୍ରୀ ଶି ଶିର ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର
ଦିନ : ଶ୍ରୀ ଶି ଶିର ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର
ସମୟ : ଶ୍ରୀ ଶି ଶିର ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର

email : pinjapinjori@gmail.com • www.pinjapinjori.org

ଠିକଣା : ପିଞ୍ଜାପିଞ୍ଜିର ଶ୍ରୀ ଶି ଶିର ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର

କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ : ପ୍ରଥମ ପିଞ୍ଜାପିଞ୍ଜିର ଶ୍ରୀ ଶି ଶିର ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର

[ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସମତାର ପାଇଁ ଶ୍ରୀ ଶି ଶିର ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର]

બીજા શીતયુદ્ધના અોથાર

યુનિયન ઓવ્ સોવિયેત સોશિયાલિસ્ટ રિપબ્લિકનું ૧૯૯૧માં વિઘટન થયું, ત્યારે યુકેનનું એક નવું રાજ્ય અસ્તિત્વમાં આવ્યું. ઐતિહાસિક રીતે આ પ્રદેશ પૂર્વે રશિયાઈ અને પોલેસ (પોલેન્ડની) પ્રજા દ્વારા શાસિત હતો. રશિયા દ્વારા તેને 'લિટલ રશિયા' ઉપનામથી પણ ઓળખાવાતો હતો. ૧૯૯૧ના વિઘટન પછી તે સ્વાયત્ત પ્રજાસત્તાક તરીકે કામ કરનાર દેશ રહ્યો છે. તેનો એક હિસ્સો કિમિયા છે. આ કિમિયા કાળા સમુદ્રમાંના નૌકાકાફલાનું કેંદ્રીય સ્થાન છે. જેની માલિકી અંગે રશિયા અને યુકેન વચ્ચે મતભેદ પ્રવર્તે છે. આ નૌકાકાફલો સેવાસ્ટોપોલ નગર-સ્થિત છે. યુકેન ન્યૂક્લિયરશસ્ત્રમુક્ત દેશ છે. તેણે તેનો સ્કોટક શસ્ત્રસંરંજામ રશિયાને સુપરત કરેલો હતો. આમ છતાં સેવાસ્ટોપોલસ્થિત નૌકાકાફલો વ્યૂહાત્મક મહત્ત્વ ધરાવે છે.

એપ્રિલ, ૨૦૧૩માં અઢાર અમેરિકન અધિકારીઓને આ વિસ્તારમાં પ્રવેશવાની મનાઈ ફરમાવવામાં આવી હતી. કારણ આ પૂર્વે અમેરિકાએ પણ અઢાર રશિયનોના પ્રવેશ પર પ્રતિબંધ લાદ્યો હતો. ઠંડું યુદ્ધ આ બંને દેશો વચ્ચે નાબૂદ થયા છતાં પરસ્પરનાં અવિશ્વાસ, વહેમ અને રાજકીય સ્પર્ધા પૂરેપૂરાં નાબૂદ થયાં ન હોવાથી અવારનવાર 'જેવા સાથે તેવા'ની નીતિ આ દેશો અપત્યાર કરે છે.

સેવાસ્ટોપોલ ખાતેનું નૌકામથક વિશ્વનું વિશિષ્ટ મથક હોવા સાથે મહત્ત્વનું મથક છે અને તેની અણુશક્તિ ધરાવતી સબમરીનો નૌકાશક્તિમાં ઘણું અગત્યનું સ્થાન ધરાવે છે. ત્રણ મહિના પહેલાં ત્યાં આર્થિક મુશ્કેલીઓ સાથે લોકજુવાળ ઊભો થયો. પ્રજાકીય ચળવળ આરંભાઈ. આ ચળવળમાં નેવું નાગરિકોનાં મોત થયાં. યુકેનના પ્રમુખ વિક્ટર યાનુકોવીચને દેશ છોડી જવાની ફરજ પાડવામાં આવી. તેમની વિરુદ્ધ મહાઅભિયોગનો ઠરાવ યુકેનની પાર્લમેન્ટમાં પસાર કરવામાં આવ્યો. તે સાથે વચગાળાના પ્રમુખ તરીકે ઓલેક્સાન્દ્ર તુર્યાનોવની નિમણૂક કરવામાં આવી.

આ પરસ્થિતિમાં અમેરિકા અને યુરોપિયન યુનિયનના દેશો ચોંકી ઊઠ્યા. કિમિયામાં કશું પરિવર્તન ન આવે તેવી તેમની ઇચ્છા રહી અને આ માટે તેઓ તેમની રીતે દબાણ લાવવા પ્રયત્નશીલ રહ્યા. રશિયાના પ્રમુખ પુતિને આ સંદર્ભમાં રશિયાના હિતનો વિચાર કરી ભાગેડુ પ્રમુખ યુનુકોવીચને આશ્રય આપ્યો અને એક પ્રેસ-કોન્ફરન્સમાં જાહેર કર્યું કે કિમિયાની પાર્લમેન્ટ મંજૂર કરે તો કિમિયામાં રેફરન્ડમ (લોકપૃચ્છા) લેવામાં આવે. માર્ચના ત્રીજા સપ્તાહના આરંભે રેફરન્ડમની જાહેરાત કિમિયાની પાર્લમેન્ટ દ્વારા કરવામાં આવી. અમેરિકા, યુરોપિયન યુનિયન અને યુકેને આ જાહેરાતને ગેરકાયદેસર ઘોષિત કરી, કારણ કિમિયામાં ૭૮ ટકા પ્રજા રશિયન છે એથી રેફરન્ડમના પરિણામનો તેમને અંદાજ હતો જ.

પુતિને વળતા જવાબમાં જણાવ્યું કે કિમિયાની રશિયન પ્રજાનું રક્ષણ કરવું, તેનું હિત જાળવવું એ રશિયાની જવાબદારી છે. એથી તંગદિલી વધી. અમેરિકાએ આ માટે આર્થિક મદદની જાહેરાત કરી. તદ્દનુસાર અમેરિકાએ એક અબજ ડોલરની અને યુરોપિયન યુનિયનના દેશોએ પંદર અબજ ડોલરની મદદ જાહેર કરી. આ જાહેરાતને ગણકાર્યા વિના રશિયા તેની રીતે આગળ વધ્યું. આ સંજોગોમાં અમેરિકા અને યુરોપિયન યુનિયન રેફરન્ડમનો ચુકાદો આવે તેનો બેસબરીથી ઇંતેજાર કરતા રહ્યા. કિમિયામાં ઓંશી ટકા મતદાન થયું જેમાં મતદાનના ૯૮.૫ ટકા મતદાતાઓએ જંગી બહુમતીથી રશિયા સાથે જોડાવાની ઇચ્છા વ્યક્ત કરી. અમેરિકાએ રશિયા અને કિમિયા વિરુદ્ધ આર્થિક પ્રતિબંધો લાદ્યા. જવાબદાર અધિકારીઓના પ્રવાસ પર પ્રતિબંધ મુકાયા. યુનોની સલામતી સમિતિમાં રશિયાના પ્રતિનિધિએ જણાવ્યું કે અમે રશિયાનાં હિતોની રખેવાળી કરીશું. આ સંદર્ભમાં કિમિયાની પાર્લમેન્ટે રશિયા જોડે જોડાવાની જાહેરાત કરી. એક પ્રતિનિધિમંડળ મોસ્કો મોકલવામાં આવ્યું. રશિયન પ્રમુખ પુતિને હોશિયારીપૂર્વક પરિસ્થિતિ હાથમાં લઈ પ્રતિનિધિમંડળ સાથે વાર્તાલાપ કર્યાં.

આ સંદર્ભમાં ૧૯ માર્ચના રોજ રશિયન પ્રમુખે એક પ્રવચન આપ્યું. જેમાં ભારપૂર્વક અન્ય જવાબદારોને કિમિયાથી દૂર રહેવાની વાત કરવામાં આવી. એ પછી રશિયાની પાર્લમેન્ટે પુતિનના ઠરાવને સ્વીકારી કિમિયાને રશિયા સાથે જોડવાની વાત કરી. બેઠકને અંતે કિમિયાના પ્રતિનિધિમંડળે જોડાણ પર હસ્તાક્ષર કર્યાં. યુકેનના કામચલાઉ વડાપ્રધાન બ્રસેલ્સમાં યુરોપિયન યુનિયનના દેશો સાથે કરાર કરવા માટે દેશ છોડીને ત્યાં ગયા. અમેરિકાના વિદેશસેક્રેટરી, રશિયાના વિદેશમંત્રી અને યુકેનના વિદેશપ્રધાન વચ્ચે મંત્રણાઓ યોજાઈ પણ તેનું કંઈ નક્કર પરિણામ આવી શક્યું નહીં. જર્મની અને ફ્રાંસના આગ્રહથી આ દેશોના નેતાઓએ યુકેનના વડાપ્રધાન સાથે સંધિકરાર કર્યાં. એથી પુતિને તરત એક ડિકી મંજૂર કરી કિમિયાને રશિયાનો એક હિસ્સો જાહેર કર્યાં. કિમિયાના સૈનિકોને નિઃશસ્ત્ર બનાવી રશિયાના સૈનિકોએ કિમિયાના નૌકામથકનો કબજો લીધો. કિમિયાનાં ત્રણે હવાઈ મથકો પર જાનહાનિ વિના સૈનિકોને યુકેનમાં ધકેલી દીધા. લશ્કરના માણસો કિમિયા-યુકેનની સરહદ પર ગોઠવાયા. અમેરિકા અને યુરોપિયન યુનિયનની વગ ઊભી કરવાનો પ્રયાસ નાકામિયાબ રહ્યો. આ બાબતે યુકેન આર્થિક રીતે નબળું હોવાથી રશિયાની મજબૂત લશ્કરી તાકાત સામે ફાવી શકે તેમ નહોતું. કિમિયાની પ્રજાનો વ્યાપક ટેકો અહીં મજબૂતી પૂરી પાડવા ઘણો કામ લાગ્યો. પુતિને કિમિયાને રશિયામાં સફળતાપૂર્વક સમાવી યુકેનને અલગ પાડી દીધું. આ વિસ્તારવાદી નીતિનાં માઠાં પરિણામો આવવાની ધમકી પશ્ચિમના દેશોએ ઉચ્ચારી છે. અલબત્ત, હાલ પૂરતું

(અનુસંધાન બારમા પાને)

બ્રહ્માંડનાં મહારહસ્યો

આજે વિશ્વમાં વિજ્ઞાન અથવા જેને કોસ્મોલોજી કહેવાય છે તેનાં અનેકવિધ પાસાંઓ વિકસ્યાં છે. મુખ્યત્વે આપણે તેને સૈદ્ધાંતિક અને પ્રાયોગિક એટલે કે દૂરના બ્રહ્માંડના અવલોકનનું કાર્ય, એવા બે વિભાગમાં વહેંચી શકીએ. સિદ્ધાંતમાં પ્રાચીન સમયમાં મુખ્યત્વે ગણિતનો ઉપયોગ થતો. તેમાં જ પ્રાચીન ભારતમાં વિકસેલું આખું એ જ્યોતિર્વિજ્ઞાન આવી જાય. પણ આજે તો તેમાં આઈન્સ્ટાઇનનો સાપેક્ષવાદ અને સાથે અન્ય સંકળાયેલું વિજ્ઞાન પણ આવે છે. મહાકાય દૂરબીનો, જે પૃથ્વી પર હોય, અથવા આકાશમાં તરતું હબલ કે ચંદ્ર ટેલિસ્કોપ જેવાં મિશન હોય, તેના દ્વારા આજે સમગ્ર વિશ્વનું એક નવું જ ચિત્ર આપણને મળી રહ્યું છે અને બ્રહ્માંડ વિશેના આપણા ખ્યાલો બદલાઈ રહ્યા છે.

માનવને એક ચિરંતન વિસ્મય છે, પોતાને વિશે અને પ્રકૃતિ તથા વિશ્વને વિશે. આ સઘળું દેખાય છે તે બ્રહ્માંડનો ઉદ્ભવ કેવી રીતે થયો હશે ? આ સૂર્ય અને તેના જેવી ગ્રહમાળાઓ બીજે હશે કે કેમ ? જો હોય તો તેમાં આપણી પૃથ્વી જેવું કે કોઈ અન્ય પ્રકારનું જીવન હશે ? આ વિકસતા વિશ્વનું ભવિષ્ય શું હશે ? તારાઓની અંદર ચાલતી પ્રક્રિયાઓ શું હશે જેથી તેઓ આટલો પ્રકાશ અને ગરમી આપી શકે છે ? આ અને તેવા અનેકવિધ પ્રશ્નો આજે બ્રહ્માંડ વિશે પુછાઈ રહ્યા છે અને જેના વિશે ઘણાં સંશોધનો થઈ રહ્યાં છે.

આજે માનવને એ સમજાયું છે કે આપણી દૃષ્ટિ તથા વિચારને વિશાળ કરીને વિશ્વના સ્તરે લઈ જવાં જરૂરી છે. વળી આ સઘળા પ્રશ્નો અને તેની શોધ એવાં છે કે જે આપણને આપણી રોજબરોજની ચાલુ ઘટમાળભરી જિંદગીમાંથી એક અન્ય રસપ્રદ અને ઊંચા સ્તરે લઈ જાય છે. કદાચ તેમાં જ ખગોળના આનંદનું રહસ્ય રહેલું છે.

અહીં સર્વ પ્રથમ પ્રશ્ન તો એ થાય કે બ્રહ્માંડ એટલે શું ? આમ તો બ્રહ્માંડ એટલે નજરે જોઈએ છીએ એ બધું તો ખરું જ, પૃથ્વી, ગ્રહો, સૂર્ય, તારાઓ અને તારાવિશ્વો તો ખરાં જ, પણ એ સિવાયનું પણ સઘળું, જે કંઈ પણ અસ્તિત્વમાં છે અને નરી આંખે દેખાય કે ન દેખાય, તે સર્વ તેમાં આવી જાય.

પરંતુ સામાન્ય અર્થમાં જો બ્રહ્માંડની વાત કરીએ તો તરત જ આકાશનો ખ્યાલ અને વિચાર આવે. આમ તો આપણે એવું કહીએ છીએ કે નરી આંખે કે ટેલિસ્કોપથી દેખાતા તારાઓ અને આકાશી પદાર્થો ભેગા થાય એટલે તે બ્રહ્માંડ કહેવાય. જો અપાર અને અનંત એટલે શું તેની કંઈક કલ્પના અથવા આછો ખ્યાલ મેળવવો હોય તો નિરાંત લઈને દૂર દૂરના આકાશમાં અને તેની જુદી જુદી દિશાઓમાં નજર દોડાવો. ચારે બાજુએ અને સઘળી દિશાઓમાં તારાઓના પુંજથી ભરેલું આકાશ જોતાં જ આપણને કવિની પંક્તિઓ અવશ્ય યાદ આવી જાય કે ‘ગણ્યા ગણાય નહિ, વીણ્યા વિણાય નહિ, તોય મારા આભલામાં માય !’

બ્રહ્માંડનું સર્વપ્રથમ રહસ્ય તો એ છે કે આપણું આ બ્રહ્માંડ, જે આજે દેખાય છે, અનુભવાય છે અને જોવાય છે, તે ખરેખર કેટલું વિશાળ હશે ? વાસ્તવમાં તો બ્રહ્માંડ અને ખગોળ વિશે આજે આપણે જાણીએ છીએ તેના કરતાં નથી જાણતા તેવી વાતો વિશેષ છે, અને બ્રહ્માંડની વિશાળતા એ પણ એક એવો જ પ્રશ્ન છે. માર્ક ટેગમાર્ક નામના વિજ્ઞાની એક વાર ખગોળ વિશે વ્યાખ્યાન આપતા હતા. એ દરમિયાન એક ચાર વર્ષના બાળકે તેમને પ્રશ્ન કર્યો, ‘આ બ્રહ્માંડ ખરેખર કેટલું મોટું છે ?’ ટેગમાર્કને કહેવું પડ્યું કે વાસ્તવમાં તો આ સવાલના જવાબની તેમને પોતાને કે આધુનિક વિજ્ઞાનને પણ આજે કંઈ ખબર નથી !

બ્રહ્માંડ અત્યંત વિશાળ છે, વળી તે વિસ્તૃત અને વ્યાપક છે, આવું તો આપણે અવાર-નવાર સાંભળતા હોઈએ છીએ. પણ અતિ વિશાળ એટલે ખરેખર કેટલું વિશાળ, આ વાતનો આપણને ઘણી વાર વિચારવા છતાં પણ સાચો અને પાકો અંદાજ આવતો નથી. તો એ જાણવા અને સમજવા જેવું છે કે બ્રહ્માંડમાં આજે ઓછામાં ઓછાં બસોથી ત્રણસો અબજ તારાવિશ્વો એટલે કે ગેલક્સી તો આજે આપણે જોઈ શકીએ છીએ. આવા એક એક તારાવિશ્વમાં વળી અબજો તારાઓ આવેલા છે. આમ બ્રહ્માંડ અતિ વિશાળ છે એનો આપણને એક અહેસાસ મળે છે. હવે આ તારાવિશ્વોની પણ પેલે પાર બ્રહ્માંડ આગળ કેટલું અને કેવું વિસ્તરેલું છે તેની આજે પણ આપણને ખાસ કોઈ જાણ કે માહિતી નથી. અતિ આધુનિક ટેલિસ્કોપ તથા અન્ય સાધનો દ્વારા અને કોસ્મોલોજી અને સાપેક્ષવાદના ગણિત દ્વારા તેની વિશેષ શોધ આપણે આજે કરતા જઈએ છીએ.

વાસ્તવમાં તો આ પ્રત્યેક તારાઓ જે આપણે રાત્રે જોઈએ છીએ તે દરેક એક સૂર્યની સમાન છે. વળી ઘણા તારા તો સૂર્યથી પણ દશ, વીશ કે સોગણા મોટા છે. આમ, રાત્રે જે હજારો તારાઓ જોઈએ છીએ તે ખરેખર તો હજારો સૂર્યોનું જ દર્શન છે ! પરંતુ દિવસે, જે આપણી નજીક છે તેવા અને આપણા અને પોતાના સૂર્યના અત્યંત પ્રજ્વલિત પ્રકાશમાં આ તારાઓ જોઈ શકાતા નથી. આ બધા તારાઓ સૂર્ય જેટલા પ્રકાશિત જણાતા નથી કારણ કે તેઓ આપણાથી કરોડો કરોડો કિલોમીટર દૂર છે. આપણો સૂર્ય જેટલો દૂર છે તેનાથી તો તે અનેક અનેક ગણા અંતરે વધુ દૂર આવેલા છે. મોટા ભાગના તારાઓ તો સૂર્યથી પણ અનેક ગણો વધુ પ્રકાશ અને ગરમી આપતા હોય છે.

બ્રહ્માંડની વિશાળતાનો એક અંદાજ પામવા, એ વાત કરીએ કે સૂર્ય તો આપણી આકાશ-ગંગામાં આવેલો એક સામાન્ય તારો જ છે; પરંતુ આપણી નજીકનો અન્ય તારો જો શોધવા જઈએ તો તે ‘આલ્ફા સેન્ચ્યુરી’ કહેવાતો તારક આપણાથી આશરે ચાર પ્રકાશવર્ષ જેટલો દૂર આવેલો છે. એટલે કે પ્રકાશને પણ આપણાથી નીકળીને ત્યાં સુધી પહોંચતાં ચાર વર્ષ લાગે ! આનાથી વિશ્વની વિશાળતાનો કંઈક અંદાજ મળે છે.

કેટલીક વાર એવું કહેવાય છે કે તેની પીઠ પાછળ શું થાય છે તેની માણસને ખબર નથી, તો આખાયે બ્રહ્માંડને સમજવાની વાત તો ક્યાં રહી ? આ વાત એક રીતે સાચી પણ છે. આપણે આજે વિશ્વનું અનેકવિધ જ્ઞાન જરૂર મેળવ્યું છે, પણ આ સાથે જ આપણા અજ્ઞાનનો પણ કોઈ પાર નથી. અને આ વાત વિજ્ઞાનીઓ પણ સ્વીકારે છે. એટલું જ નહિ, વિજ્ઞાનીઓ જ સહુથી પહેલા સ્વીકારે છે, કારણ કે તેમને આપણું અજ્ઞાન બીજા ક્ષેત્રના લોકો કરતાં પણ અતિ વધુ સ્પષ્ટ દેખાય અને સમજાય છે ! એ રીતે કદાચ વિજ્ઞાન ખરે જ આપણા અહંકારને દૂર કરવામાં મદદ કરે છે.

વિશ્વની વિશાળતાનું આકલન એ તો આજના ખગોળનું એક પાસું છે. આજે તો ખગોળ અને વિશ્વવિજ્ઞાન અનેકવિધ દિશાઓમાં ગતિ અને પ્રગતિ કરી રહ્યાં છે. બાહ્યાવકાશમાં જીવન હશે કે કેમ તેની એક મોટી શોધ આજનું ખગોળ કરી રહ્યું છે. પૃથ્વી પર તો જીવન છે. પણ આવું જીવન, લાઇફ, અન્યત્ર કોઈ જગાએ વિશ્વમાં હશે કે કેમ ? જો હોય તો એ ક્યાં અને કેવા સ્વરૂપે હશે ? આ એક બ્રહ્માંડનું એવું રહસ્ય છે જેના વિશે આજે આપણને કંઈ ખબર નથી. અનેકવિધ સંશોધનો આજે આ વિશે થઈ રહ્યાં છે. પરંતુ નોંધવા જેવી વાત એ છે કે છેલ્લા બે દાયકાનાં સંશોધનોમાંથી આપણને જણાયું છે કે સૂર્યને જે ગ્રહમાળા છે તેવી આશરે બસોથી ત્રણસો અન્ય ગ્રહમાળાઓ વિશ્વમાં અન્યત્ર આવેલી છે. થોડાં વર્ષોમાં આ આંકડો હજારોમાં પહોંચે તો તેની પણ કોઈ નવાઈ નહિ. જો અન્યત્ર પણ આવી ગ્રહમાળાઓ હોય તો ત્યાં પણ પૃથ્વીના જેવું, કે તેનાથી ચઢિયાતું જીવન હોય તેવી શક્યતા નકારી શકાય નહિ.

આજે તો દૂર દૂર સુધી પથરાયેલી ગેલક્સીઓ અને નિહારિકાઓ વિશે મહાકાય ટેલિસ્કોપ અવલોકન કરી રહ્યાં છે. બ્લેક હોલ અને ફાયર બૉલનાં વિજ્ઞાનો વિકસી રહ્યાં છે. તારાઓના જન્મ અને મૃત્યુ વિશેનાં અવલોકનો થઈ રહ્યાં છે. પૃથ્વી પર તો આપણે મર્યાદિત પ્રયોગો જ કરી શકીએ, સમય, શક્તિ તથા આર્થિક સંયોગોને લીધે; પરંતુ વિશ્વના દૂર દૂરના પ્રદેશોમાં બનતી અતિ શક્તિપૂર્ણ ઘટનાઓ તથા અવનવી રચનાઓનાં અવલોકન આપણને બ્રહ્માંડ વિશે ઘણું શીખવી જાય છે. આપણી જ ગેલક્સીના કેન્દ્રમાં અનેકવિધ મહાશક્તિપૂર્ણ ઘટનાઓ બની રહી છે, જેનાં અનેક અવલોકનો પણ થઈ રહ્યાં છે. આ સઘળા પ્રયત્નોમાંથી આજે બ્રહ્માંડ વિશે નવું નવું જ્ઞાન, માહિતી બહાર આવી રહ્યાં છે, અને સાથે જ અનેક નવાં રહસ્યો તથા પ્રશ્નો પણ ઊભાં થઈ રહ્યાં છે.

કદાચ બ્રહ્માંડનાં રહસ્યો અનંત પણ હોય. જેમ નવું શોધતા જઈએ તેમ નવાં રહસ્યો ઊભાં થતાં જાય. પણ તેમ હોય તો પણ આપણી જિજ્ઞાસા પણ અનંત જ છે ! જે બ્રહ્માંડના ભાગ રૂપે આપણે જન્મ્યા છીએ તેને સમજવાના પ્રયત્નથી વધુ ઉત્તમ કાર્ય બીજું શું હોઈ શકે ?

— પંકજ જોશી

જીવનનું પુનઃનિર્માણ

આપણા જીવનના પુનઃનિર્માણનું સાહસ એ જટિલ અને જહેમતભરી પ્રક્રિયા છે. સંજોગો આપણને ઘડે છે, હાર અને જીત આપણા દૃષ્ટિકોણનું પુનર્ગઠન કરે છે. અધ્યાત્મ આપણા જડ થઈ ગયેલા અભિગમો અને પૂર્વગ્રહોને બદલી નાંખે છે.

અખંડ સુખની અનુભૂતિ માટે આપણે આમૂલ પરિવર્તન કરવા આપણી જાતને તૈયાર કરવી જોઈએ. આપણે સંરક્ષણ અને સફળતા સામેના પ્રત્યેક પડકારનો સામનો કરવા માટે બાહ્ય વાતાવરણ અને સંસ્કૃતિ સાથે અનુકૂલન અને પરિવર્તન આણવું આવશ્યક છે. ઉચ્ચ લક્ષ્યાંકો અને ધોરણો હાંસલ કરવા માટે પેઢીઓથી રૂઢ થઈ ગયેલા અભિગમો અને આદતોને ત્યજી દેવાં જરૂરી છે. ઉત્તમ પ્રાપ્તિ માટે ત્યાગ અને પુનઃનિર્માણ કરવું એ કાંઈ જેવું તેવું સાહસ નથી.

તીવ્ર સ્પર્ધાથી ભરેલા ઓટોમોબાઇલ માર્કેટમાં સફળતાની આશા સાથે તાજેતરમાં ભારતમાં ફોર્ડ કંપનીનું આગમન થયું. તે માટે ભારતના રસ્તાઓને તે ગાડીઓએ અનુકૂળ થવું આવશ્યક હતું. ભારતીય બજારોમાં પદાર્પણ કરતાં પૂર્વે ફોર્ડ એસ્કોટની ગાડીઓની હારમાળાને ભારતીય ઊભડખાબડ રસ્તાઓ તથા હાઈ-વે પર દોડાવવામાં આવી. ત્યારબાદ તેઓએ નોંધ્યું કે આ ગાડીઓમાં કેવા સુધારાઓ કરીએ કે જેથી આ વધુ સુવિધાપૂર્ણ મુસાફરીનો આનંદ લઈ શકાય. થોડા સમય બાદ તે ગાડીઓમાં ચાર પાયાના સુધારાઓ કરવામાં આવ્યા.

૧. ગાડીઓના સસ્પેન્શન અને શૉક એબ્સોર્બર્સ વધુ મજબૂત કરવામાં આવ્યાં.
 ૨. પિસ્ટન્સને એવી રીતે રીડિઝાઇન કરવામાં આવ્યા કે જેથી ભારતીય બળતણમાં ઓછા બળતણથી વધુ સારા માઇલેજ મેળવી શકાય.
 ૩. સી.એફ.સી. ફી એરકંડિશનિંગ સિસ્ટમનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો કે જેથી ૪૮ ડિગ્રી સેન્ટિગ્રેડ તાપમાનમાં પણ વધુ સારી ઠંડક મેળવી શકાય.
 ૪. વર્ષાઋતુમાં રસ્તાઓ ઉપર ભરાતાં પાણીથી ગાડીને થતું નુકસાન અટકાવવા ગાડીના એર ઇનલેટ્સ વધુ ઊંચાઈએ ગોઠવવામાં આવ્યા.
- ભારતીય રસ્તાઓ, બળતણ, ધોમધખતો ઉનાળો તેમજ વરસાદને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવેલાં પરિવર્તનો ફોર્ડના ભારતમાં અસ્તિત્વ માટે યોગ્ય અને અનિવાર્ય હતાં.

નવા વાતાવરણમાં ટકી રહેવા તેમજ સફળ થવા માટે પુનઃનિર્માણ અથવા આમૂલ પરિવર્તન આવશ્યક છે. જ્યારે લોકો એક દેશમાંથી બીજા દેશમાં વસવાટ કરવા માટે

સ્થળાંતર કરે છે ત્યારે સૌપ્રથમ તેઓ સાંસ્કૃતિક અજંપો અને બીજી કેટલીક સમસ્યાઓ કે અવરોધોનો સામનો કરે છે; પરંતુ ટૂંક સમયમાં જ તેઓ નવા દેશની ભાષા અપનાવીને, નવા કાયદાઓને આધીન થઈને, પોતાની આદતોને બદલીને વાતાવરણ અને સંસ્કૃતિને અનુકૂળ થઈ જાય છે; પરંતુ જ્યારે બીબાઢાળ જિંદગીના સ્થાને ઉચ્ચતમ ધોરણો અને વધુ મહાન જવાબદારીઓનું વહન કરવાનું આવે ત્યારે પોતાની જાતને બદલવી અને તેને સજ્જ કરવાનું કાર્ય ઘણું પડકારજનક બની રહે છે.

અમેરિકન સૈન્યમાં પાયાની પ્રાથમિક તાલીમ કાંઈ પુષ્પશૈયા જેવી સરળ નથી હોતી. પ્રથમ ચાર મહિનાની તાલીમ ખૂબ જ કપરી અને માનસિક રીતે થકવી નાંખે તેવી હોય છે. આવી તાલીમ પામેલ સૈનિકોના મતે આ તાલીમ ૮૫ ટકા માનસિક અને ૫ ટકા શારીરિક હોય છે. આ તાલીમમાં પહેલાં તો તમને માનસિક રીતે ભાંગી નાંખવામાં આવે છે અને ત્યારબાદ તમારું નવસર્જન થાય છે. આમ કરવા પાછળનો મૂળભૂત હેતુ એકતા અને સામ્યતાનું આરોપણ કરવાનો છે. નિર્ધારિત સામાન્ય ધારાધોરણો હાંસલ કરવા માટે દરેક સૈનિકે પોતાની માન્યતાઓ, ટેવો અને સ્વભાવો છોડી દઈને અનુકૂળ થવાનું હોય છે અને આમ કરવા માટે તેઓને પ્રથમ તો માનસિક રીતે તોડી પાડવામાં આવે છે. દર ૧૫૦ સૈનિકોના સમૂહ દીઠ એક સાર્જન્ટ ડ્રીલ હોય છે, જે તેઓનું નિયમન કરે છે. તાલીમ લઈ રહેલા સૈનિકોએ ભોજન અને શયનના નિયમોનું ચુસ્ત પાલન કરવાનું હોય છે તેમજ અન્ય મોજશોખ પર પ્રતિબંધ હોય છે.

દરેક સૈનિકે સવારનો નાસ્તો તથા બપોરના અને રાત્રિના ભોજન પૂર્વે ચાર ગ્લાસ પાણી પીવાનું ફરજિયાત હોય છે. તેઓએ પોતાના ટેબલ પર મૂકવામાં આવેલા બિસ્કિટ્સ કેક્સ અને બીજા રસાળ ભોજનથી લોભાયા વિના પોતાની થાળીમાં પિરસાયેલ ખારા અને કાચા ભોજનને જ આરોગવાનું હોય છે. વળી, ભોજન દરમિયાન વાતચીત કરવા પર સંપૂર્ણ પ્રતિબંધ પાળવાનો અને આખું ભોજન પાંચ જ મિનિટમાં પૂરું કરવાનું ! આ નિયમોમાં જો કોઈ ચૂક થઈ તો દંડ અચૂક ભોગવવાનો.

એક વખત એક સૈનિક ભોજન સમયે ટેબલ પર પડેલ સ્વાદિષ્ટ ભોજનના મોહને ત્યજી ન શક્યો. જ્યારે સાર્જન્ટ ડ્રીલે આ જાણ્યું ત્યારે જેની ભૂલ થઈ હોય તેને કબૂલવા કહ્યું; પરંતુ તેમાંથી કોઈએ પોતાની ભૂલ ન સ્વીકારી. તેથી તેણે તમામ સૈનિકોને કેક્સ, બિસ્કિટ્સ અને સોફ્ટ ડ્રિંક્સ વગેરે બધું જ જમી જવા કહ્યું. જ્યારે તેઓએ ભોજનનો ભરપૂર આનંદ માણી લીધો ત્યારે તે સૌને બહાર જવાનું કહેવામાં આવ્યું. પોતે જમવું તમામ ભોજન ઊલટી થઈ બહાર નીકળી ન ગયું ત્યાં સુધી તે દરેક સૈનિકને સાર્જન્ટ ડ્રીલે દોડાવ્યા.

એક વાર સૈનિકોની ડોરમેટ્રી બહાર ફરજ પર તહેનાત ચોકીદાર સૂતાં ઝડપાયો ત્યારે શું બન્યું તે વર્ણવતાં એક સૈનિક કહે છે કે 'એક દિવસ સવારે ત્રણ વાગ્યે સાર્જન્ટે એક ચોકીદાર સૂઈ ગયાનું જાણ્યું. નિયમ તો એવો હતો કે એક સૈનિકની ભૂલ એટલે સમગ્ર સૈનિક-ટુકડીની ભૂલ. આ ભૂલની સજા રૂપે સાર્જન્ટે લાઇટ્સ ઓન કરી તમામને ઠપકો આપ્યો અને પછી ડોરમેટ્રીની બરાબર વચ્ચે કચરાપેટી મૂકી જોરથી બરાડવો – બધા જ ઊભા થઈ જાવ. આખી ડોરમેટ્રી મારે સાફ જોઈએ અને સંડાસ-બાથરૂમ પણ એકદમ સ્વચ્છ. વહેલી સવારના ત્રણ વાગ્યે જાગેલા અમે તેની સમક્ષ એક પણ દલીલ કરી ન શક્યા. બધાએ તેની સૂચના મુજબ વહેલી સવારથી સાંજ સુધી સફાઈ કરવી જ પડી. સાર્જન્ટના આદેશનું પૂરેપૂરું પાલન એ સૌપ્રથમ નિયમ હતો. તેમના આદેશમાં કોઈ છૂટછાટ ન હતી. આપણને ગમે કે ન ગમે તે આદેશનું સંપૂર્ણ પાલન કરવું જ રહ્યું.'

એક વખત કેટલાક સૈનિકો બીમાર પડ્યા. આ સૈનિકોને ફ્લૂની બીમારી હતી. તેણે દરેક સૈનિકને પોતાના કબાટ અને પલંગ ત્રીજા માળેથી પહેલા માળે ખસેડવાનો તેમજ સમગ્ર હોલ સાફ કરવાનો આદેશ કર્યો. કોઈ સામી દલીલ ન કરી શક્યું કે આવું કરવામાં ફ્લૂનો ચેપ લાગવાની શક્યતા વધારે છે. વળી, આ બાબત વધુ ત્રાસદાયક અને મુશ્કેલીભરી બનાવવા માટે તમામ સૈનિકોને કેમિકલ વૉર સૂટ પહેરીને સફાઈ કરવાનો આદેશ કરવામાં આવ્યો. આમ કરવાથી તીવ્ર ગરમી અને ગૂંગળામણ થઈ. દરેકે ભોંયતળિયું, છત, બારીઓ ઘસી ઘસીને સાફ કર્યાં. આ બધું ટીમવર્કની કવાયત હતી, જેનાથી વધુ ચોકસાઈભર્યા બની શકાય.

આ ચાર મહિનાની તાલીમ દરમિયાન છાપાંઓ કે ટેલિવિઝન ઉપલબ્ધ ન હતાં. ભૂમિદળની તાલીમનો આ કાર્યક્રમ સૈનિકોનું ઘડતર કરીને તેઓને યુદ્ધના તણાવ અને પડકારોને પહોંચી વળવા માટે સુસજ્જ કરવાનો હતો.

આમ, શિસ્ત અને હાડમારીઓથી તેઓને વધુ મહાન જવાબદારી અને ફરજો માટે ઘડવામાં આવ્યા.

સર્વશ્રેષ્ઠ પુનઃનિર્માણ :

વ્યક્તિના પુનઃનિર્માણ કે નવઘડતરમાં આધ્યાત્મિકતાની આવી જ ભૂમિકા છે. તેમાં પાયાનો ફરક એ છે કે તે આખરે માનવીને ચિરંતન સુખ તરફ ઉન્નત કરે છે. શ્રેષ્ઠતાના શિખરે પહોંચવાની આ યાત્રામાં ગુરુના વચને અહંકાર અને દેહાભિમાનને ઓગાળી નાખવાનું હોય છે. વળી, આજ્ઞાપાલન, શંકારહિત શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ અને સાતત્યના વૈશ્વિક સિદ્ધાંતોનું પાલન કરવાનું હોય છે.

આધ્યાત્મિક જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે આવેલા સત્યકામ જાબાલિને ગુરુ હરિદ્રુમત ગૌતમ ૪૦૦ ગાયોને ઉછેરીને તેમાંથી એક હજાર ગાય થાય ત્યાં સુધી ગૌસેવાની આજ્ઞા કરે છે તે બહુ જાણીતી વાત છે. તે જે હેતુ માટે ગુરુ સમીપે આવ્યો હતો તેનાથી તદ્દન વિપરીત જણાતી ગુરુની આજ્ઞા અંગે કોઈ દલીલ કે ચર્ચા કર્યા વિના તે ગુરુની મરજીને આધીન થયો હતો. કેટલાંક વર્ષો સુધી કેવળ વૈતરું લાગે તેવી સેવા કરીને તેણે ગુરુની આજ્ઞાનું પાલન કર્યું અને અવિનાશી જ્ઞાન પામ્યો. કેવળ ગુરુના વચનનો આદર તથા અનુસરણ કરવાથી સત્યકામનું રૂપાંતરણ થયું અને તે આધ્યાત્મિક સાક્ષાત્કારનાં શ્રેષ્ઠ શિખરો પર બિરાજી ગયો.

પુનર્ગઠન :

ચાલો જીવનનાં કેટલાંક પાસાંઓ પર નજર કરીએ કે જ્યાં પુનર્ગઠનની જરૂર છે : લોકો ઘરમાં કે વ્યવસાયના સ્થળે ખુશ, ઉત્સાહી, પ્રસન્ન કે હળવાફૂલ રહી શકતા નથી. તમારી જાતને સંતોષી, ખુશ અને સારી બાબતોના પ્રશંસક બની રહેવા દો. તમારી જાત માટે, પરિવાર માટે અને આધ્યાત્મિક ઉપાસના માટે થોડો સમય જરૂર ફાળવો. ખુશ અને હળવાફૂલ રહો. દુઃખી અને ધૂની માણસો જડ હોય છે. તેમની સાથે રહેવું મુશ્કેલ બની જાય છે. વળી, તેઓ કોઈ સમસ્યાનો ઉકેલ ક્યારેય આપી શકતા નથી, કારણ કે તેઓ મોટે ભાગે સ્વકેન્દ્રી હોય છે અને પહેલેથી જ સમસ્યાગ્રસ્ત હોય છે. તેથી હંમેશાં ખુશ રહો અને બિરદાવો.

શું ખામી ભરેલું છે ? કોની ભૂલ છે ? એવી ફરિયાદ કરવાને બદલે નિરાકરણ તરફી હકારાત્મક પગલાં લઈ પરિસ્થિતિ સુધારો. આમ કરીને સમસ્યાની યાદ તાજી કરવાને કે સમસ્યાને વધુ રૂઢ કરવાને બદલે નિરાકરણનો ભાગ બનો, કારણ કે સમસ્યાઓની જ ચર્ચા કરતા રહીએ તો તમે વધુ તણાવ અનુભવશો અને સરવાળે તેનો ઉકેલ વધુ દુષ્કર થઈ જશે. એટલે સમસ્યાનો દોષ કાઢતા રહેવાને બદલે તેના અસરકારક ઉકેલ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું જોઈએ.

અહંકાર, ક્રોધ, લોભ, વગેરેથી મુક્ત થવાનો સચોટ અને અંતિમ ઉપાય આધ્યાત્મિકતામાં રહેલો છે. નિત્ય પ્રાર્થના, ઉપાસના (ભક્તિ), મંદિરે જઈ નિત્ય દેવદર્શન કરવાં, શાસ્ત્રપઠન અંતર્દૃષ્ટિ અને સાચા ગુરુની પ્રાપ્તિથી આપણાં અભિગમો અને ઊર્મિઓનું ઊર્ધ્વગમન થાય છે અને આપણાં દૈનિક કાર્યોમાં સંવાદિતા આવે છે.

ભગવાન સ્વામિનારાયણે એમના પરમહંસોની વિવિધ પ્રકારે કસોટી કરીને એમનું આધ્યાત્મિક ઘડતર કર્યું હતું. આ કસોટી પાછળનો હેતુ પરમહંસો દેહભાવથી આત્મભાવની સ્થિતિએ પહોંચે તે હતો.

એક વખતે પરમ પૂજ્ય પ્રમુખસ્વામી મહારાજનાં દર્શને કેટલાક લોકો આવ્યા હતા. વ્યસન અને ભ્રષ્ટ આચારમાં રત આ લોકોને તેઓએ ત્રણ જ ટૂંકાં વાક્યમાં સચોટ અને જીવનોપયોગી સંદેશ આપ્યો જે તે મુલાકાતીઓના વ્યક્તિગત જીવન, રાષ્ટ્ર અને આત્માના કલ્યાણની ચાવી સમાન હતો. પ્રમુખસ્વામી મહારાજે તેઓને કહ્યું : 'કોઈ વ્યસન રાખશો નહીં. તમારી ફરજ પ્રામાણિકતા અને સારી રીતે અદા કરશો. ભગવાનનું નિત્ય ભજન કરજો.' આ ત્રણ જ વાક્યોમાં સ્વામીશ્રીએ વ્યક્તિગત સ્વાસ્થ્ય, સામાજિક જવાબદારી અને આત્મકલ્યાણની વાત તેઓને સરળતાથી સમજાવી દીધી. સ્વામીશ્રીએ જીવનની દિશાનો નકશો આપી દીધો. આ ત્રણ વાત પર જીવનનું ઘડતર કરવામાં આવે તો માનવી સુખી, સફળ અને સક્ષમ બને.

સારાંશ :

આપણાં જીવનના પુનઃનિર્માણની પ્રક્રિયા સંપૂર્ણપણે આપણા પર જ આધારિત છે. જીવનમાં વધુ સુખી થવા માટે અથવા આપણા અસ્તિત્વને ટકાવવા માટે આપણે આપણી જાતને બદલવી જ પડશે અને તેનું પુનઃનિર્માણ કરવું જ પડશે. આ પુનઃનિર્માણ એટલે ઝંઘડાળુ સ્વભાવ અને મિજાજના લોકોને અનુકૂળ થવું ? ના. એવું નથી.

વિપરીત સંજોગોમાં સહનશીલ થવું, નિષ્ફળતા અને હતાશાના દિવસોમાં આપણી જાતને વધુ મજબૂત બનાવવી. આ જીવનના વિષમ તબક્કાઓનો સામનો કરી તેને પસાર કરવા જ રહ્યા અને જીવનમાં સર્વોત્તમની પ્રાપ્તિ માટે આપણે આપણી બુદ્ધિ, આપણો અહંકાર અને આપણી દુન્યવી ઇચ્છાઓ ગૌણ કરવી જરૂરી છે.

— સાધુ વિવેકજીવનદાસ

(યોથા પાનાનું ચાલુ)

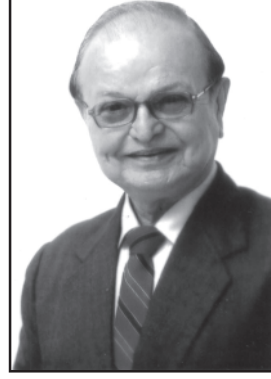
તો રશિયાને કિમિયામાં રસ હતો અને તેથી કિમિયાને તે રશિયામાં સમાવીને જ જાંચું. જ્યાં જ્યાં રશિયન પ્રજા હશે ત્યાં રશિયન નાગરિકોને રક્ષણ પૂરું પાડવાની કટિબદ્ધતાને પુતિને દોહરાવી.

આ સમગ્ર ઘટનામાં રશિયા અને અમેરિકાની મહાસત્તાઓ આમનેસામને રહી. ગ્લાસનોસ્ટ અને પેરેસ્ત્રોઈકાથી સમાપ્ત થયેલા શીતયુદ્ધનાં પડઘમ પુનર્જીવિત થયાં. બીજા શીતયુદ્ધના ઓથાર છવાયા, પરંતુ વહેતા સમય સાથે પરિસ્થિતિ બેકાબૂ બનતી અટકી. જોકે યુરોપિયન યુનિયન અને રશિયા વચ્ચે ફસાયેલું યુકેન આંતરવિગ્રહ અને અલગતાની બિહામણી સમસ્યાનો સામનો કરી રહ્યું છે. પરિણામની આગાહી તો આવનાર સમય જ કરી શકશે.

— રક્ષા મ. વ્યાસ

યઝદી કરંજિયા

પારસી રંગભૂમિને આજે પણ એવી જ ધબકતી રાખનાર શ્રી યઝદી કરંજિયાનો જન્મ ૩ માર્ચ, ૧૯૩૭ના રોજ થયો હતો. બી.કોમ., એલ.એલ.બી. તથા ડી.કોમ.ની પદવીઓ ધરાવનાર યઝદી, સૂરતની વિખ્યાત 'ધ કેમ્બે ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ કોમર્સ'ના સમર્પિત શિક્ષક અને નિષ્ઠાવાન આચાર્ય છે, કે જે ઈ. સ. ૧૯૬૦થી શોર્ટ હેન્ડ, એકાઉન્ટન્સી અને કોમર્સના અન્ય વિષયોનું પાયાનું શિક્ષણ આપે છે. સપ્ટેમ્બર, ૧૯૮૮માં યુનિવર્સિટી ઓફ સુરે, ગિલ્ડફોર્ડ ખાતે આયોજિત લંડન ચેમ્બર ઓફ કોમર્સની પ્રથમ આંતરરાષ્ટ્રીય પરિષદમાં ઉપસ્થિત રહેવાને તેમને ખાસ આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું હતું.

બાળપણમાં ફિલ્મી ગીતો ઉપર ખેલ રચી, હાઈસ્કૂલના કાર્યક્રમોમાં છોકરીની ભૂમિકા ભજવી, શહેરકક્ષાએ તેમજ રાજ્યકક્ષાએ 'શ્રેષ્ઠ નટ' અને 'શ્રેષ્ઠ નાટક'નાં ઇનામો પ્રાપ્ત કરનાર યઝદીએ ઈ. સ. ૧૯૫૮માં યોજાયેલા 'આંતરરાજ્ય યુનિવર્સિટી યુથ ફેસ્ટિવલ'માં ગુજરાત યુનિવર્સિટીનું પ્રતિનિધિત્વ કરી, ચંદ્રવદન મહેતાના વિખ્યાત નાટક 'મૂંગી સ્ત્રી'માં અભિનય બદલ 'સર્વોત્તમ નટ'નું પારિતોષિક મેળવ્યું અને અભિનેતા તરીકેની ઝળહળતી કારકિર્દીના શ્રીગણેશ કર્યા. ઈ. સ. ૧૯૫૮માં પિતાજીના માર્ગદર્શન અને પ્રેરણાથી, ડૉ. રતન માર્શલના વડપણ હેઠળ પોતાનાં કલાકાર ભાઈભાંડુઓના સથવારે પારસી નાટ્યમંડળી 'યઝદી કરંજિયા ગ્રૂપ'ની સ્થાપના કરી, ગુજરાતમાં તેમ જ દેશવિદેશમાં પારસી નાટકોની ધૂમ મચાવી. પોતાનાં કુટુંબીજનો તથા પત્ની વીરા સાથે તેમણે ભજવેલાં યશસ્વી પારસી નાટકોમાં 'રંગીલો બહેરામ', 'બહેરામની સાસુ', 'વાહ રે બહેરામ', 'બહેરામ શું કીધું', 'બિચ્ચારો બરજોર', 'દિનશાજીના ડબ્બા ગૂલ', 'ઘર ઘૂઘરો ને ગોટાળો', 'દૂપો રુસ્તમ', 'ગુસ્તાદજી ઘોડે ચઢ્યા', 'હિપહિપ હૂરરે' વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. સ્વ. ચંદ્રવદન મહેતાના સથવારે લખેલી ને ભજવેલી રેડિયો નાટકશ્રેણી 'તાપી તટે તાપીદાસ' આકાશવાણીના અમદાવાદ, વડોદરા તેમજ મુંબઈ કેન્દ્રો પરથી પ્રસારિત થઈ જે અત્યંત લોકપ્રિય નીવડી. 'યઝદી કરંજિયા ગ્રૂપ'ના નેજા હેઠળ અમદાવાદ દૂરદર્શન માટે 'જરા હસાય તો હસીએ' પારસી ટીવીશ્રેણી બનાવી પ્રસ્તુત કરી જે ઘેર ઘેર જાણીતી થઈ. મુંબઈ દૂરદર્શન માટે પણ તેમણે પારસી ટીવી એકાંકીઓ તૈયાર કરી જબરી લોકચાહના પ્રાપ્ત કરી. ઈ ટીવી ગુજરાતીએ તેમની પારસી ટીવી સિરિયલ 'બહેરામ (અનુસંધાન સોળમા પાને)

વિશ્વ ચકલીદિન

૨૦મી માર્ચનો દિવસ હમણાં જ ગયો. બહુ ઓછા લોકોને ખ્યાલ હશે કે તે 'વિશ્વ ચકલીદિન' એટલે કે 'વર્લ્ડ સ્પેરો ડે' તરીકે ઊજવાય છે.

આપણે જાણીયે છીએ કે વર્ષ દરમિયાન આપણે ઘણા દિવસો ઊજવીએ છીએ. 'મધર્સ ડે', 'ફાધર્સ ડે', 'વૅલેન્ટાઈન ડે', 'એન્વાયરન્મેન્ટ ડે', 'બ્લાઈન્ડ મૅન ડે', 'વર્લ્ડ હેલ્થ ડે', 'ફ્રેન્ડશિપ ડે', 'વિશ્વ જલદિન', 'વિશ્વ મહિલાદિન'.... એમ ઘણા દિવસો આપણે ઊજવીએ છીએ. માત્ર રાષ્ટ્રીય સ્તરે જ નહીં પણ આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે પણ ઊજવીએ છે. તેનું કારણ એ છે કે લોકો જે તે દિવસના વિષય પર પોતાનું ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે. વિશ્વ ચકલીદિનનો હેતુ પણ 'ચકલી' જેને 'હાઉસ સ્પેરો' કહે છે તેના પર લોકો પોતાનું ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે તેવો છે. આજે તો ઘેર ઘેર એક જમાનામાં વહેલી સવારથી ચીં ચીં કરી વાતાવરણને આહલાદથી ભરી જતું સુંદર, નાનકડું, રૂપાળું આ પક્ષી અદૃશ્ય થઈ રહ્યું છે. ખાસ કરીને પોતાની છાતી ઠોકીને પોતાના શહેરને મેટ્રો શહેર કહેતાં ઘોંઘાટિયાં શહેરોમાં તો ભાગ્યે જ કોઈ ખૂણામાં ભયથી ફફડતું આ નાજુક પક્ષી જોવા મળે છે. હા, હજુ ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં તે જોવા મળે છે અને તેનું સંગીત સાંભળવા મળે છે; પરંતુ ધીરે ધીરે ત્યાં પણ તેની સંખ્યા ઓછી થતી જાય છે. થોડાં વર્ષોમાં પક્ષીઓ મ્યુઝિયમમાં અને તસવીરોમાં જોવા મળશે તેમ લાગે છે. આ ભલું ભોળું નાનકડું પક્ષી લુપ્ત થઈ જાય તે પહેલાં તેનું જતન કરવાની જરૂર છે.

દાદા-દાદી પાસેથી બચપણમાં ઘણાંએ વાત સાંભળી હશે, 'ચકી લાવી ચોખાનો દાણો ને ચકો લાવ્યો મગનો દાણો, બંનેએ રાંધી ખીચડી'. એવી રીતે 'એડક-મેડકની એક ગાડલી બે મેંડક દોડ્યા જાય, મોચડીએ મારી ચકલી ને ચકોભાઈ વેર લેવા જાય' – આ ટચૂકડી બાળવાર્તા આપણા જીવનમાં ચકલી જેવું નિર્દોષ અને નાનકડું પંખી કેટલું ઓતપ્રોત થઈ ગયું હતું તે સૂચવે છે. કદી 'આંખ ખોલીને' જોયું છે, હવે એ ઘર ઘરની ચકલીઓ કેમ દેખાતી નથી ?

ઘર ઘરની ચકલીઓ એટલે કે 'હાઉસ સ્પેરો' પણ માનવીય પ્રવૃત્તિઓનો ભોગ બની રહી હોય તેમ લાગે છે. આ ચકલીઓ ભારત, પાકિસ્તાન, બાંગ્લાદેશ, શ્રીલંકા, મ્યાનમાર, ઉત્તર માંગોલિયા, ઉત્તર કોરિયા, ઉત્તર આફ્રિકા, ઈરાન, સુદાન, ઇજિપ્ત, યુરોપ, મધ્યએશિયા અને અરબસ્તાનમાં સર્વત્ર કોસ્મોપોલિટન શહેરોમાં તે ફેલાયેલ છે. એક જમાનામાં તે એટલી સામાન્ય હતી કે કોઈ નોંધ પણ લેતું નહીં. માણસોની નજીક રહેતી તેવી આ ઘર ઘરની ચકલી હવે શહેરોમાં ભાગ્યે જ જોવા મળે છે. જગતના પક્ષીપ્રેમીઓ અને પર્યાવરણવિદો ચોંકી ઊઠ્યા છે તેથી લોકોને જગાડવા ૨૦મી માર્ચને વિશ્વ ચકલીદિન તરીકે ઊજવાવા લાગ્યા છે.

ઘણા પક્ષીનિષ્ણાતો, સંશોધકો અને પ્રકૃતિવિદો પક્ષીઓ વિશે જુદી જુદી રીતે અભ્યાસ કરે છે; પરંતુ આવી સામાન્ય પ્રજાતિ વિશે આધારભૂત, વ્યવસ્થિત, વૈજ્ઞાનિક અને લાંબા

ગાળાની બહુ માહિતી ઉપલબ્ધ નથી. માનવવસાહતના સાંનિધ્યમાં અને સામાન્યપણે સામૂહિક જીવન પસાર કરનાર ‘પાસેરિફોર્મસ’ (Passeriformes) શ્રેણીના ‘લોસેઇડી’ (Ploceidae) કુળનું પક્ષી છે. આપણાં ઘર ઘરમાં વાસ કરતી ચકલીઓને ‘પાસેર ડોમેસ્ટિકસ’ કહે છે તેની ૧૫ જાતો છે. તેમાંની ૫ જાતની ચકલીઓનો વસવાટ આફ્રિકા પૂરતો મર્યાદિત છે. સામાન્ય રીતે ઘરચકલીના નરનું માથું કાળા રંગનું હોય છે. તેની પીઠ પર ભૂખરાં પીંછાં હોય છે. પાંખ પરનાં પીંછાં રંગે શ્વેત હોય છે. ચાંચનો રંગ ગ્રીષ્મ ઋતુમાં કાળો અને શરદઋતુમાં પીળો હોય છે. માદા મોટા ભાગે ભૂખરા રંગની હોય છે. ચાંચ શંકુ આકારની હોય છે. અનાજના દાણા ચકલીઓનો મુખ્ય ખોરાક છે. રસોડામાં ઘૂસી બનાવેલો ખોરાક ખાવા પણ ટેવાયેલી છે. માનવીઓનાં મકાનોમાં, ઘરની અંદર, દીવાલોના કાણામાં, પથ્થરમાં, ટીંગાચેલા ફોટા પાછળ, ઝાડની અખોલ જેવાં સ્થળે તે માળા બાંધે છે. માળા ઘાસ કે પાંદડાંના બનાવેલા હોય છે અને ઘુમ્મટ આકારના હોય છે. પરંતુ શહેરોમાં તેના આવાસ(habitat)નો પ્રશ્ન ઊભો થયો છે. તેની માદા ૩થી ૭ ઈંડાં મૂકે છે અને તેને સેવે છે. માતા-પિતા તેમનાં બચ્ચાંને કીટકો ખવરાવે છે. પંદરેક દિવસ માળામાં રહ્યા બાદ બચ્ચાં સ્વતંત્ર જીવન જીવવા લાગી જાય છે; પરંતુ શહેરોમાં આવાસની સમસ્યા ઊભી થતાં તેમનાં જીવન દોહલાં થઈ ગયાં છે.

કેટલાક નિષ્ણાતોના મતે સીસારહિત પેટ્રોલ (unleaded petrol) જે આજકાલ કારમાં વપરાય છે તે દહન પછી એવી આડપેદાશો છોડે છે તે ચકલી માટે હાનિકારક હોવી જોઈએ. આમ તો સીસારહિત બળતણ પર્યાવરણની સુરક્ષા માટે છે. હવામાં સીસાનું પ્રદૂષણ ખતરનાક હોય છે. તે અટકાવવા સીસારહિત બળતણનો ઉપયોગ થાય છે. આ પેટ્રોલની આડપેદાશો ઘણી નાની નાની જીવાતોનો નાશ કરે છે. આ જીવાતો ચકલીઓનો ખોરાક છે. વળી જીવાતોમાંનું આડપેદાશોનું ઝેર ચકલીઓ માટે પણ ઝેર બની જાય છે. તેના માળામાં તેનાં બચ્ચાંને પણ આ જીવાતો પોતાની ચાંચમાં લઈ જઈ ખવરાવે છે, તેમને માટે તે ઝેર બની જાય છે.

આ ઉપરાંત આવાસોની સમસ્યાઓ તો છે જ. નવાં બહુમાળી મકાનો અને ઇમારતોએ ચકલીઓને માળા માટે જગ્યા રહેવા દીધી નથી. આ ઉપરાંત બાગબગીચામાં જીવાતનાશકોનો મોટા પાયે ઉપયોગ થાય છે તે પણ ચકલી માટે ઝેર સમાન છે.

કેટલીક માનવ-પ્રવૃત્તિઓ જેવી કે વૃક્ષોનો નાશ, પ્રદૂષણ, જીવાતનાશકોના છંટકાવ, પ્રજનન માટેની પરિસ્થિતિનો અભાવ વગેરે ચકલીઓ અને બીજાં પક્ષીઓના લુપ્ત થવા પાછળનાં કારણો છે.

અમદાવાદના એક પક્ષીપ્રેમીએ વિશિષ્ટ માળા તૈયાર કર્યાં છે. પૂંઠાનાં નાનકડાં બોક્સ જેવા આ માળા અગાશીમાં, વરંડામાં, બહારના ફળિયામાં તમે લટકાવી શકો છો. તેઓ તે નિ:શુલ્ક આપે છે. પાંચ વર્ષમાં સોળ હજાર જેટલા માળા પક્ષીપ્રેમીઓને વિના મૂલ્યે તેમણે આપ્યાં છે.

જીવોની પ્રવૃત્તિઓનું લુપ્ત થવું નવી વાત નથી. આજસુધીમાં જીવોની જે પ્રજાતિઓ પૃથ્વી પર અવતરી છે તે પૈકી ૮૮.૮ ટકા લુપ્ત થઈ ગઈ છે એટલે કે તેમનો સર્વનાશ થઈ ગયો છે. અત્રે એ યાદ રહે કે દરેક પ્રજાતિમાં અનેક જીવો હોય છે. બદલાતી જતી કુદરતી પરિસ્થિતિમાં ટકવાની અસમર્થતાને કારણે જીવોની સંખ્યા ઘટતી જાય છે અને છેવટે સમૂળગી પ્રજાતિ લુપ્ત થઈ જાય છે. તેનો એક પણ જીવ બચતો નથી. આજે પણ રોજની ૧૪૦ પ્રજાતિઓ લુપ્ત થાય છે તે ચિંતાનો વિષય છે.

જોર્ડન નામના એક પક્ષીનિષ્ણાતે આજથી વર્ષો પહેલાં બંગાળમાં ગુલાબી માથાવાળા બતકનો ઉલ્લેખ કરેલ છે. આજે તેનું નામનિશાન નથી. કેટલાંક સંગ્રહાલયોમાં તેની યાદ રૂપે તેમની ચામડી સંગ્રહાયેલી છે.

તેવી રીતે વગડાઉ કે જંગલી ચીબરી નામે ઓળખાતું પક્ષી પણ લુપ્ત થઈ ગયેલ છે. મધ્યપ્રદેશના ફૂલી રણવિસ્તારમાં આજથી સોએક વર્ષ પહેલાં તે જોવા મળતું હતું. તે સામાન્ય ચીબરીથી બહુ થોડા પ્રમાણમાં જુદું પડતું હતું.

કુંજ પક્ષીઓ કેટલાં સુંદર હોય છે ! તેની પંદરમાંથી સાત જાતો લુપ્ત થવામાં છે.

ભારતીય ઉપખંડમાં પક્ષીઓની લગભગ ૧૨૩૭ પ્રજાતિઓ વસે છે. દુનિયાનાં પક્ષીઓની પ્રજાતિના તે ૧૨.૫ ટકા થાય છે.

– વિહારી છાયા

(તેરમા પાનાનું ચાલુ)

દારુવાલા એન્ડ દારુવાલા પ્રસારિત કરી જેણે લોકપ્રિયતાનાં શિખરો સર કર્યાં. પારસી નાટકો ભજવી તેઓ જે કાંઈ કમાયા તે સદાય દાનમાં આપતા રહ્યા છે. કોઈને બાયપાસ સર્જરી કરાવવાની હોય કે કોઈને કિડની ડાયલિસીસ કરાવવાની હોય ને આર્થિક સંકડામણ હોય તો યઝદી તેમને મદદ કરવા હંમેશાં દોડી જાય. ‘લોકોને પેટ ભરી હસાવવા અને નેક કામોમાં પૈસા વાપરવા’ એ તેમનો જીવનમંત્ર છે. પારસી થિયેટરના ઉત્કર્ષ માટે શ્રેષ્ઠ યોગદાન આપવા બદલ ગુજરાત રાજ્ય સંગીત નાટક અકાદમી દ્વારા ગૌરવ પુરસ્કાર, સૂરત મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન દ્વારા જાહેર અભિવાદન, સ્વર સાધના સમિતિ, મુંબઈ દ્વારા ‘સ્વર સાધના રત્ન એવોર્ડ’, વર્લ્ડ ઝોરેસ્ટ્રીઅન ઓર્ગેનાઇઝેશન એવોર્ડ, ઓલ ઇન્ડિયા આર્ટિસ્ટ એસોસિયેશન, સિમલા દ્વારા ઈ. સ. ૨૦૧૦માં નેશનલ પીપલ્સ એવોર્ડ, ૨૫ જાન્યુઆરી, ૨૦૧૧ના રોજ પ્રજાસત્તાક દિનની પૂર્વ સંધ્યાએ ગુજરાતના મુખ્ય પ્રધાન માનનીય શ્રી નરેન્દ્ર મોદી તેમજ ગુજરાતનાં ગવર્નર માનનીયા શ્રીમતી કમલાજી દ્વારા ‘નાગરિક સન્માન’ તેમની જવલંત સિદ્ધિઓ છે.

– મહેશ ચંપકલાલ

પુનર્વિચાર

ગ્રીસની ઉત્તરે આવેલા મેસિડોનિયાના રાજા અને એલેક્ઝાંડર(સિકંદર)ના પિતા ફિલિપ દ્વિતીય (ઈ. સ. પૂ. ૩૮૨થી ઈ. સ. પૂ. ૩૩૬) ગાદી પર આવ્યા પછી ગ્રીસનાં મોટાભાગનાં રાજ્યો પર વિજય હાંસલ કર્યો.

એક વાર સિકંદરના પિતા રાજા ફિલિપ ન્યાયાલયમાં બેસીને બે વ્યક્તિ વચ્ચેના મુકદ્દમાને સાંભળતા હતા. બંને વ્યક્તિ પોતપોતાનો પક્ષ પ્રસ્તુત કરતી હતી. બન્યું એવું કે એમાંની પહેલી વ્યક્તિ જ્યારે એની વાત રજૂ કરતી હતી, ત્યારે રાજા ફિલિપને ઝોંકું આવી ગયું. પરિણામે તેઓ પહેલી વ્યક્તિની વાત પૂરી સાંભળી શક્યા નહીં અને ઊંઘમાંથી જાગ્યા ત્યારે બીજી વ્યક્તિ પોતાનો પક્ષ પ્રભાવક રીતે રજૂ કરતી હતી.

રાજા ફિલિપે એની દલીલનો સ્વીકાર કરીને એના પક્ષમાં ન્યાય આપ્યો. એમણે પહેલી વ્યક્તિને સજા કરવાનો પોતાનો નિર્ણય જાહેર કર્યો, ત્યારે એ વ્યક્તિએ કહ્યું,

‘હું આપના નિર્ણય સાથે સહમત નથી અને આપને આપના નિર્ણય વિશે પુનર્વિચાર કરવાની વિનંતી કરું છું.’

આ શબ્દોએ ન્યાયસભામાં સન્નાટો ફેલાવી દીધો. કોઈએ પહેલી વાર પ્રતાપી રાજા ફિલિપના ન્યાયની સામે અવાજ ઉઠાવ્યો. હતો. ન્યાયાલયમાં ઉપસ્થિત નગરજનોને લાગ્યું કે હવે જરૂર રાજા ફિલિપ આવો વિરોધ કરવા માટે સખત સજા કરશે. કિંતુ અને બદલે એમણે એ વ્યક્તિને વળતો પ્રશ્ન પૂછ્યો, ‘તમે પુનર્વિચાર કરવાનું શા માટે કહો છો ?’

પેલી વ્યક્તિએ કહ્યું, ‘મહારાજ, હું તો માત્ર સૂઈ ગયેલા રાજાના નિર્ણયની સામે જાગેલા રાજાને પુનર્વિચાર કરવાનું કહું છું. હું જ્યારે મારો પક્ષ પ્રસ્તુત કરતો હતો, ત્યારે આપને જરા મીઠી ઊંઘ આવી ગઈ હતી અને તેથી તમે મારી પૂરી વાત સાંભળી શક્યા નથી. હવે આપ જાગી ગયા છો, ત્યારે ફરી એ વાત સાંભળો તેવી વિનંતી છે.’

એ વ્યક્તિની વાત સાંભળીને રાજા ફિલિપને પોતાની ભૂલનો ખ્યાલ આવ્યો. એના પક્ષમાં સત્ય હોવાથી એને આરોપમુક્ત કર્યો અને બીજી વ્યક્તિને સજા સંભળાવી, પણ એની સાથોસાથ રાજા ફિલિપે પહેલી વ્યક્તિની હિંમતને દાદ આપી.

વાચકમિત્રોને

છેલ્લાં પંદર વર્ષથી ‘વિશ્વવિહાર’ આપને મળે છે. આપને તે રુચ્યું હોય અને ઉપયોગી લાગ્યું હોય તો તેનું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧૦૦નું મ. ઓ. ગુજરાત વિશ્વકોશ ટ્રસ્ટ, રમેશપાર્કની બાજુમાં, ઉસ્માનપુરા, અમદાવાદ – ૩૮૦ ૦૧૩ – એ સરનામે મોકલશો. બે, ત્રણ, ચાર કે પાંચ વર્ષનું લવાજમ પણ એકસાથે ભરી શકાશે. ડ્રાફ્ટ **ગુજરાત વિશ્વકોશ ટ્રસ્ટ**ના નામનો મોકલવો. □

જ્ઞાન-વિજ્ઞાન વ્યાખ્યાનશ્રેણી

◆ ગુજરાત વિશ્વકોશ ટ્રસ્ટની શ્રી ભદ્રંકર વિદ્યાદીપક જ્ઞાન-વિજ્ઞાન વ્યાખ્યાનશ્રેણીના ઉપક્રમે એપ્રિલ મહિનામાં નીચે મુજબ બે વ્યાખ્યાનો સાંજે પાંચ વાગ્યે શ્રી હીરાલાલ ભગવતી સભાગૃહમાં યોજવામાં આવ્યાં છે :

૧૬ એપ્રિલ, ૨૦૧૪, બુધવાર : વિષય : શ્રી અરવિંદ અને ટાગોરનું કાવ્યદર્શન
વક્તા : શ્રી રાજેન્દ્ર પટેલ

૨૩ એપ્રિલ, ૨૦૧૪, બુધવાર : વિષય : પ્રશિષ્ટ કૃતિઓના વાચનનો આનંદ
વક્તા : શ્રી સંજય ભાવે

ગુજરાત વિશ્વકોશ ટ્રસ્ટ અને બુરૂટેના સંયુક્ત ઉપક્રમે ૨૭ માર્ચે વિશ્વ રંગભૂમિ દિનની ઉજવણી કરવામાં આવી હતી. વક્તવ્ય આપતા જનક દવે, વિજય પંડ્યા, હસમુખ બારાડી, રાજુ બારોટ અને મન્વીતા બારાડી

ગુજરાત વિશ્વકોશ ટ્રસ્ટ દ્વારા વિશ્વ નાટ્યકોશ શ્રેણી તૈયાર થઈ રહી છે. તેમાં ગુજરાતી નાટકો, નાટ્યલેખકો (ભાષાંતરકારો અને નાટ્યરૂપાંતરકારો) રંગમંચના વિવિધ પાસાંઓમાં કામ કરી ચૂકેલા રંગકર્મીઓ, નાટ્યસંસ્થાઓ તેમ જ નાટકને લગતાં સામયિકો, નાટ્યવિવેચનના પુસ્તકો વિશેની સંપૂર્ણ વિગતો ગુજરાત વિશ્વકોશ ટ્રસ્ટ(રમેશપાર્કની બાજુમાં, વિશ્વકોશ માર્ગ, ઉસ્માનપુરા, અમદાવાદ-૩૮૦૦૧૩)ના સરનામે અથવા Email - vishvakoshad1@gmail.com દ્વારા મોકલવી.

